

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

της Αναστασίας Βέρρου

**Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία που υποβάλλεται στο καθηγητικό
σώμα**

**για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων απόκτησης Διπλώματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών στην «Οικονομία, Άμυνα και Ασφάλεια»
του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Παν/μίου Πελοποννήσου**

Τρίπολη

2022

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Φωτόπουλος

Copyright © Αναστασία Βέρρου, 2022

Με επιφύλαξη κάθε δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ασχολείται με το ζήτημα της συμβολής του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας. Ειδικότερα, δίνονται ορισμοί της έννοιας του τουρισμού και του τουρίστα, ενώ γίνεται εξειδίκευση στους διάφορους τύπους τουρισμού. Επιπλέον, θίγεται το ζήτημα της επιρροής της COVID-19 στον τουρισμό παγκοσμίως. Το βασικότερο σημείο, όμως, είναι η ανάλυση των διαφόρων μορφών εναλλακτικού και πράσινου τουρισμού και η σχέση που έχουν με την περιφερειακή ανάπτυξη. Τελικά, θίγονται ζητήματα όπως τα οφέλη και οι προκλήσεις του τουρισμού στην περιφέρεια, οι ευρωπαϊκές επιδοτήσεις στον τουρισμό αλλά και η επίδρασή του σε ζητήματα όπως το προσφυγικό.

Λέξεις-Κλειδιά: τουρισμός, περιφερειακή ανάπτυξη, Ελλάδα

Abstract

This study refers to the theme of contribution of tourism to the Greece's regional development. More specifically, some definitions of the concern of tourism and tourists are given, as well as it is followed an even more specified approach upon the different types of tourism. In addition, the influence of COVID-19 pandemic over tourism worldwide is set under examination. The most critical point, however, is the analysis of different types of alternative and green tourism and their relationship with the regional development. Lastly, some issues about the benefits and challenges of tourism at a regional level, the European funding in tourism as well as its effect in issues, such as the refugee are set under consideration.

Key-Words: tourism, regional development, Greece

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
Covid 19 και τουρισμός	7
Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις	10
Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	15
Αγροτουρισμός	19
Ε.Ε. και ενισχύσεις στον τουρισμό	22
Έργα υποδομής και τουρισμός	24
Οικοτουρισμός.....	25
Τουρισμός και προσφυγικό ζήτημα.....	29
Συμπεράσματα- Διαπιστώσεις.....	31
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	32

Εισαγωγή

Ο τουρισμός είναι μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη δραστηριότητα σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό καθώς και στο ελλαδικό επίπεδο. Ο τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό και κομβικό φαινόμενο σε επίπεδο κοινωνίας και οικονομίας κυρίως τα τελευταία πενήντα χρόνια. Μέσα στις προηγούμενες δεκαετίες, ο τουρισμός πέρασε από ποικίλα στάδια και υπέστη αλλαγές, όντας σε συνάρτηση με διεθνείς εξελίξεις, φαινόμενα στο χώρο της οικονομίας και διάφορες κοινωνικές εξελίξεις. Η περιήγηση ως φαινόμενο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία πρωτόλεια μορφή τουριστικού φαινομένου, η οποία έχει τις ρίζες της βαθιά στο παρελθόν και σχετίζεται με την εγγενή ανάγκη εξερεύνησης άλλων τόπων και πολιτισμών, την οποία λίγοι άνθρωποι είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν με τρόπο πλήρη (Lofgren, 1999). Όμως, από τα μέσα του περασμένου αιώνα, πλέον αναφερόμαστε σε ένα μαζικό φαινόμενο το οποίο αφορά μία πολύ μεγάλη μάζα του ανθρώπινου γένους (Likorish και Jenkins, 2004). Υπήρξε πλέον μετατόπιση στον χαρακτήρα του φαινομένου, καθότι πλέον αφορά στη μαζική ανάγκη ξεκούρασης και φυγής από τη φθορά της καθημερινής ρουτίνας και αποτελεί μία συνθήκη εξαιρετικής σημασίας για την παγκόσμια οικονομία και ανάπτυξη των κοινωνιών.

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πεδίο της ελεύθερης αγοράς το οποίο έχει παρουσιάσει αλματώδη ανάπτυξη και φαίνεται ότι θα συνεχίσει, καλώς εχόντων των πραγμάτων, να αναπτύσσεται σε ετήσια βάση. Στην Ελλάδα ο τουρισμός αναπτύχθηκε έντονα μέχρι και το 2019, καθώς η χώρα μας αποτέλεσε πόλο έλξης για τουρίστες από διαφορετικές περιοχές του κόσμου. Η προσέλευση αυτού του μεγάλου τουριστικού κύματος, κατά κύριο λόγο κατά την καλοκαιρινή περίοδο, δημιουργεί πολυάριθμες εργασιακές θέσεις σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, και ως εκ τούτου επιφέρει μεγάλα ποσά κέρδους. Παράλληλα, και σε κρατικό επίπεδο, μέσω της άμεσης και έμμεσης φορολογίας προωθεί τα κρατικά έσοδα. Ο τουρισμός είναι ζωτικό στοιχείο της οικονομικής ευμάρειας και της ισχυροποίησης της ελληνικής οικονομίας. Η αναβάθμισή του, ώστε να καλύπτει τις πλέον διαφορετικές ανάγκες με τρόπο ποιοτικό και ωφέλιμο για τα άτομα και την κοινωνία αποτελεί μία μεγάλη πρόκληση.

Covid 19 και τουρισμός

Παρόλα αυτά η υγειονομική κρίση του κορωνοϊού-Covid-19 ήδη από το 2020 έχει επηρεάσει την οικονομία σε πολλαπλά επίπεδα και ειδικότερα σε εθνικό, διεθνές και υπερεθνικό

φάσμα. Η πανδημία του κορωνοϊού-Covid-19 έχει λάβει ως τώρα μαζικό χαρακτήρα και έχει φανεί ότι το αρχικό στέλεχος του ιού αλλά και οι παραλλαγές του είναι εξαιρετικά μεταδοτικές. Μέχρι και σχετικά πρόσφατα, τα μέτρα που λήφθηκαν για τη μείωση της εξάπλωσης της πανδημίας ήταν πρωτόγνωρα για τον 21^ο αιώνα. Η κυκλοφορία των ανθρώπων σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης υπέστη περιορισμούς ως προς τον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο μετακίνησης, συχνά με απαγόρευση κυκλοφορίας πέρα από μία συγκεκριμένη γεωγραφική επικράτεια χωρίς επίσημη άδεια από τις κρατικές αρχές. Τα καθεστώτα έκτακτης ανάγκης έχουν γίνει μέρος της καθημερινότητας των πολιτών σε πολλές περιοχές του πλανήτη τα τελευταία χρόνια. Παρουσιάστηκε τεράστια ανάγκη για υγειονομικό υλικό και νοσοκομειακή περίθαλψη σε πρωτόγνωρα επίπεδα, γεγονός το οποίο έφερε τα συστήματα υγείας σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Οι παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού και ανεφοδιασμού επηρεάστηκαν σε τεράστιο βαθμό από τους περιορισμούς στις μετακινήσεις και τα αυξημένα κόστη μεταφοράς προϊόντων. Η ροή ανθρώπων και αγαθών σε κάποιες περιπτώσεις διακόπηκε σχεδόν πλήρως. Ο οικονομικός αντίκτυπος είναι πρωτόγνωρος. Καθότι ο ιός SARS-COVID-19 έχει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που καθιστούν δύσκολο το έργο του εντοπισμού των κρουσμάτων, ώστε να περιοριστεί η μετάδοση, σε συνδυασμό με αυξημένη μεταδοτικότητα, το έργο των αρχών παγκοσμίως καθίσταται ιδιαίτερος δύσκολο.

Ιδίως ο τουριστικός κλάδος έχει πληγεί από όσα μέτρα έχουν ληφθεί ανά περιόδους τα τελευταία χρόνια. Η βιομηχανία του τουρισμού βρίσκεται αντιμέτωπη με μια πρωτόγνωρη κρίση σε επίπεδο επιχειρήσεων, εμπορικών συναλλαγών και την απειλή της οικονομικής κατάρρευσης λόγω της παγκόσμιας εξάπλωσης της πανδημίας του SARS-COVID-19. Καθότι τα πρότυπα συμπεριφοράς των τουριστών αλλάζουν, αναμένεται ότι πολλές επιχειρήσεις θα οδηγηθούν σε πτώχευση και ότι η μεγάλη πλειοψηφία όσων εργάζονται στον τουρισμό θα έρθουν αντιμέτωποι με την ανεργία. Σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, ο τουρισμός παρουσιάζει κάμψη στην περίοδο της πανδημίας, με απώλειες της τάξεως του 10-24%. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Ιταλία που είχε πληχθεί βάνανσα. Στην Ασία, η Κίνα, από όπου ξεκίνησε η πανδημία, είχε ποσοστά μείωσης του τουρισμού που άγγιξαν το 40%. Εν γένει, διαφάνηκαν αλλαγές και μετατοπίσεις σε όλους τους τομείς που άπτονται του τουρισμού και της τουριστικής βιομηχανίας, με βασικότερη τη μείωση της ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών. Συνέπεια αυτής της μείωσης, ήταν η απώλεια πολύτιμων εσόδων και οι περικοπές σε προσωπικό. Χαρακτηριστικά, πολλές αναλύσεις σημείωναν μέχρι και πέρυσι το καλοκαίρι πλήρως απογοητευτικές προβλέψεις, σύμφωνα με τις οποίες αναμενόταν μείωση των αφίξεων διεθνώς από 30-76% περίπου, γεγονός που μαρτυράει την αρνητικότερη επίδραση της πανδημίας στον τουριστικό κλάδο. Οι περισσότερες εκτιμήσεις

έτειναν στην άποψη ότι η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστικών επιχειρήσεων έχρηζε σοβαρής και άμεσης κρατικής αρωγής ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητά τους, με επιφυλάξεις σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης ενός τέτοιου πλάνου. Παράλληλα, ο εργασιακός βίος όσων απασχολούνται στην εστίαση έχει αλλάξει, καθώς παρουσιάζει εντατικοποίηση, ενώ παράλληλα έπρεπε να τηρούνται κατά γράμμα μία σειρά υγειονομικών πρωτοκόλλων τα οποία είναι ομολογουμένως χρονοβόρα και εξουθενωτικά όταν τηρούνται κατά γράμμα. Και οι μετανάστες στην παρούσα συγκυρία έχουν επηρεαστεί, διότι σε πολλές περιπτώσεις, ο συνδυασμός των υγειονομικών μέτρων και η έλλειψη νόμιμων εγγράφων σχετικά με τη νόμιμη παραμονή στη χώρα καθιστούν αδύνατη τη λήψη επιδομάτων και οικονομικών ενισχύσεων από το κράτος (Μπαροτσάκη, 2022).

Είναι αρκετά διαφωτιστική η περίπτωση της Αγγλίας. Ειδικότερα, ερευνητές μελέτησαν τους παράγοντες αντοχής των αγγλικών πόλεων που βιοπορίζονται από τον τουρισμό και τη φιλοξενία σε σχέση με την πανδημία της COVID-19. Οι αγγλικές πόλεις βίωσαν, όπως σχεδόν κάθε μέρος του πλανήτη, περιορισμούς στα ταξίδια, πολλές ακυρώσεις κρατήσεων και μείωση των αφίξεων συνολικά. Η ανθεκτικότητα του αστικού περιβάλλοντος αφορά στην ικανότητα, μετά από μία διατάραξη, να επανέρχεται στα πρότερα επίπεδα λειτουργικότητας, μέσα από την κινητοποίηση κοινωνικών, οικολογικών και τεχνικών δικτύων. Βασικό στοιχείο που προέκυψε από την έρευνα ήταν ότι η εποχικότητα κάποιων δραστηριοτήτων έπαιξε σημαντικό ρόλο ως προς το ποιες επιχειρήσεις και πόσο επηρεάστηκαν στο πρώτο και στο δεύτερο lockdown. Οι αβεβαιότητα και η απροσδιοριστία στο πότε θα τελείωνε το Lockdown ήταν επίσης μία σκληρή δοκιμασία για την αντοχή των επιχειρήσεων εστίασης και τουρισμού, οι οποίες ωστόσο φάνηκε να κρατιούνται καλύτερα σε σχέση με επιχειρήσεις του λιανικού εμπορίου (Ntounis et al., 2022).

Φυσικά αυτή η κρίση επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει σημαντικά και τον κλάδο του τουρισμού στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, υιοθετήθηκαν από τους κυβερνητικούς φορείς της χώρας διάφορες ενέργειες ώστε να προστατευθεί η δημόσια υγεία ενώ παράλληλα παρατηρήθηκαν, όπως ήταν αναμενόμενο, πιέσεις που προκλήθηκαν εκ μέρους φορέων του τουρισμού, όπως για παράδειγμα από το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος και το Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων Ελλάδος (ΣΕΤΕ).

Οι αφίξεις τουριστών διεθνώς μειώθηκαν κατά 72% τον Ιανουάριο-Οκτώβριο 2020 κατά την ίδια περίοδο πέρυσι, όπου ακόμη ο ιός δεν είχε εξαπλωθεί μαζικά. Η χαμηλή εμπιστοσύνη των ταξιδιωτών και τα μέτρα ενάντια στην πανδημία έπαιξαν επίσης ρόλο στη μείωση της τουριστικής κίνησης. Οι πρώτοι δέκα μήνες του 2020 είχαν 900.000.000 λιγότερες διεθνείς

αφίξεις. Ο αριθμός αυτός μεταφράζεται σε απώλεια τρισεκατομμυρίων δολαρίων σε διεθνές επίπεδο, δημιουργώντας δημοσιονομικά κενά που σε ορισμένες χώρες ξεπερνούν και αυτά τις οικονομικής κρίσεως του 2009 που είχε σοκάρει τον κόσμο. Σχεδόν ένα τρισεκατομμύριο απώλειες σε δολάρια για τις ΗΠΑ, ενώ η Ασία και οι περιοχές του Ειρηνικού Ωκεανού είδαν μειώσεις αφίξεων άνω του 80%. Στις υπόλοιπες περιοχές του πλανήτη, από την Ευρώπη έως την Αφρική και την αμερικανική ήπειρο, οι μειώσεις ήταν κοντά στο 70%. Οι τουριστικές δαπάνες, παρότι φαινόταν για ορισμένες χώρες να υπάρχουν σημάδια ανάκαμψης, κινήθηκαν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, ενώ σε χώρες όπως η Κίνα και η Ρωσία, η εσωτερική τουριστική τους κίνηση θύμισε το διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Οκτώβριο του 2020 την προ του COVID εποχή. Η περίοδος του 2020 ήταν σαφώς δυσάρεστη από τη σκοπιά του οικονομικού της αντικτύπου. Ωστόσο, ορισμένες αναλύσεις βλέπουν την κρίση του κορωνοϊού ως μία δυνητική ευκαιρία για τον τουρισμό. Σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις, υπάρχει η ανάγκη αναδιάταξης του κλάδου, ώστε σε μία ανάλογη κρίση στο μέλλον να μη δοκιμαστεί τόσο έντονα και αν υπάρχουν μηχανισμοί που θα αντισταθμίζουν τυχόν διαλυτικές τάσεις. Ανάμεσα στις προτάσεις που έχουν κατατεθεί είναι ο ετήσιος θεματικός τουρισμός, με συναφείς προτάσεις που να προάγουν τη φυσιολατρία και την ισορροπημένη, βιώσιμη ανάπτυξη, η δημιουργία νέων τουριστικών θεματικών που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον σε νέες ομάδες τουριστών, η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, η αυξημένη χρήση της τεχνολογίας για τη δημιουργία εξατομικευμένων τουριστικών εμπειριών και προτάσεων και η προώθηση στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς τα οποία δεν έχουν χαρεί της ανάλογης προώθησης (Chen, 2022).

Από το 2021, όταν η πανδημία της COVID-19 ήταν σε μία κρίσιμη φάση και ο αντίκτυπος της αποτυπωνόταν σε όλες τις οικονομίες, οι ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις έκαναν προσπάθεια προσαρμογής στις νέες, ιδιαίζουσες συνθήκες. Έγιναν αλλαγές ώστε να τηρούνται τα αυστηρά υγειονομικά πρωτόκολλα, έγιναν αλλαγές στα πρωτόκολλα διαμονής και φιλοξενίας, ενώ το προσωπικό χρειάστηκε να εκπαιδευτεί στις νέες συνθήκες όπου καλείτο να εργαστεί (Πατέλη και συν., 2021).

Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Σύμφωνα με το World Travel & Tourism Council (2015), στον όρο του τουρισμού συγκαταλέγονται ταξίδια, με χρονική διάρκεια μεγαλύτερη της μιας ημέρας, τα οποία διεξάγονται κυρίως για λόγους διασκέδασης, σπουδών, επαγγελματικούς, καθώς και αίτια σχετιζόμενα με την υγεία.

Παρακάτω, θα παρουσιαστούν συνοπτικά ορισμένοι πιο αναλυτικοί ορισμοί σχετικά με τις έννοιες του τουρισμού, του τουρίστα. Όταν εξετάζει κανείς τους κλασικούς ορισμούς του τουρισμού, των ταξιδιών και των τουριστών, είναι κατανοητό ότι είναι απαραίτητο να σταχυολογούνται και να περνούν από διαδικασία αναθεώρησης, πάντα σε συνάρτηση με την παρούσα συγκυρία. Ο τουρισμός είναι μία δυναμική δραστηριότητα εκατομμυρίων ανθρώπων που οδηγεί στην πολύπλευρη ανάπτυξη διαφορετικών πτυχών και δραστηριοτήτων κάθε κοινωνίας, μέσα από τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ευκαιριών και ώσμωσης λαών και νοοτροπιών (Page, 2014). Ο τουρισμός είναι πολυποίκιλο και πολυεπίπεδο φαινόμενο, ώστε τελικά να μπορεί να προσεγγιστεί από διαφορετικά επιστημονικά πεδία όπως οι κοινωνικές επιστήμες, η γεωγραφία, τα οικονομικά (Lundberg, Krishnamoorthy, & Stavenga, 1995, σελ. 4). Αναλόγως το επιστημονικό πεδίο, οι ορισμοί του τουρισμού διαφέρουν ως προς τα στοιχεία που τονίζονται κάθε φορά (Mason, 2015).

Τοιουτοτρόπως, ο Wahab και συν. (1976) αναφέρει ως πρώτο κλασικό ορισμό εκείνον που είχε δοθεί από τον Herman von Schullern το 1911, στον οποίο ο τουρισμός οριζόταν ως ένα σύνολο ως επί το πλείστον οικονομικής φύσεως δραστηριοτήτων, οι οποίες αφορούν στο τρίπτυχο εισοδος-παραμονή-φυγή ξένων εντός και εκτός μίας πόλεως, περιοχής ή ολόκληρης χώρας. Αυτός ο ορισμός είναι σίγουρα από τους πλέον χαρακτηριστικούς, χωρίς να είναι ο μοναδικός. Ο ίδιος ο Wahab έδινε έναν ορισμό του τουρισμού όπου έμφαση δινόταν στην επικοινωνία και στο ρόλο του τουρισμού ως συνδετικού κρίκου των αλληλεπιδράσεων διαφορετικών ανθρώπων, εντός και εκτός της γεωγραφικής επικράτειας μίας χώρας ή και ολόκληρης ηπείρου. Παράλληλα, τόνιζε ότι η μετακίνηση, η προσωρινή εγκατάσταση και μετέπειτα φυγή των ανθρώπων αφορά στο στόχο της ικανοποίησης μίας ανάγκης και όχι μία όποια εργασία επ' αμοιβή. Για τη χώρα όπου δέχεται την επίσκεψη των τουριστών, ο τουρισμός αποτελεί μία βιομηχανία της οποίας το εξαγωγίμο προϊόν καταναλώνεται στην ίδια τη χώρα. Στο συγκεκριμένο, αρκετά περιεκτικό, ορισμό, γίνεται αναφορά στον αποκλεισμό της αμειβόμενης δραστηριότητας εκ μέρους των επισκεπτών. Άλλος θεωρητικός, ο Jafari (1987) όριζε το τουριστικό φαινόμενο ως τη μελέτη των ανθρώπων εκτός του συνήθους περιβάλλοντος, μέσα στο πλαίσιο των τουριστικών δομών και δικτυώσεων και τη διαλεκτική που αναπτύσσεται μεταξύ των τουριστικών και μη τουριστικών προορισμών.

Σύμφωνα με τον Netto (2009) ο ορισμός του Jafari δίνει έμφαση σε διεργασίες όπως η μετακίνηση των ανθρώπων, η ανάπτυξη κλάδων της οικονομίας που αναπτύσσονται στον τομέα του τουρισμού αλλά και στον αντίκτυπο των μετακινήσεων αυτών στους ανθρώπους και τις κοινωνίες. Ο Netto, σε συμφωνία και με άλλους θεωρητικούς του φαινομένου του τουρισμού,

υποστηρίζει πως είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς πώς να ορίσει το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και τη μελέτη του. Στη μελέτη του, ο Netto (2009) τονίζει ότι ο τουρισμός για να αναπτυχθεί ως γνωστικό αντικείμενο χρειάζεται να διέπεται από έννοιες και αρχές που να συνθέτουν μία θεωρητική βάση. Με τον τρόπο αυτό, ο Netto αναφέρεται στις θεμελιακές αρχές της θεματικής, της μετακίνησης και της επιστροφής, στο κίνητρο, τη φιλοξενία, την αποκόμιση εμπειριών, την επικοινωνία και τη χρήση της τεχνολογίας, ενώ, στις επιθυμητές αρχές του τουρισμού εντάσσει τη βιωσιμότητα, την ισότητα, την υπεροχή του δημοσίου συμφέροντος, την ηθική. Τέλος, σύμφωνα με τον ορισμό του Netto, ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που αφορά στη μετακίνηση και επιστροφή των ανθρώπων από τους τόπους μόνιμης κατοικίας για εμφανείς και κρυφούς λόγους. Υπάρχουν, όπως αναφέρει, δίκτυα παροχής υπηρεσιών σχετικών με τον τουρισμό, επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων και συνθήκες φιλοξενίας που επιτρέπουν να υπάρχει η συνθήκη της επίσκεψης και της μετέπειτα επιστροφής. Ακόμη, ο τουρισμός συνδέεται με εμπειρίες που διεγείρουν τις αισθήσεις και τον ψυχισμό, ενώ ασκούν επιρροή στο περιβάλλον, την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό.

Ο τουρισμός μπορεί να χωριστεί σε κατηγορίες, βάσει της εκάστοτε οπτικής γωνίας εξέτασης του φαινομένου. Ειδικότερα, οι ειδικοί συντείνουν στο ότι υπάρχουν κάποιες βασικές κατηγορίες, δηλαδή ο μαζικός τουρισμός, ο ατομικός τουρισμός, ο διεθνής τουρισμός, ο συνεχής τουρισμός, ο εποχικός, ο στατικός, ο νεανικός, ο τουρισμός με έμφαση στην τρίτη ηλικία και ο κοινωνικός τουρισμός (Βερτόπι, 2020; Γράβανη, 2020). Κάθε περιοχή της Ελλάδας, τείνει να παρουσιάζει συγκεκριμένα προφίλ ως προς τις δυνατές δραστηριότητες αλλά και το ειδικό κοινό που φαίνεται να ελκύει: το γεγονός αυτό δείχνει ότι πρέπει οι τοπικές κοινωνίες να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τα εμπειρικά δεδομένα και να προσφέρουν εμπειρίες στους τουρίστες σχετικές με το προφίλ τους και να ενισχύουν τα στοιχεία που τις καθιστούν προτιμητέες σε σχέση με άλλους προορισμούς για το εκάστοτε κοινό (Tsiotas και συν., 2020)

Ο μαζικός τουρισμός έχει τις ρίζες του στη Βιομηχανική Επανάσταση και αποτελεί παράγωγο της μεγάλης αύξησης των εισοδημάτων πλατύτερων κοινωνικών τάξεων. Εμφανίζει στοιχεία ομαδικότητας, με τους τουρίστες να επισκέπτονται σε τόπους για να κάνουν τις διακοπές τους για σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Τα άτομα εντάσσονται σε ομάδες και ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες και πρωτόκολλα βάσει των οποίων εξασφαλίζεται εν μέρει η ικανοποίηση όλων από την τουριστική εμπειρία. Τέτοιες μορφές τουρισμού εντάσσονται σε ομαδικά πακέτα διακοπών και προσφορές από τις τουριστικές εταιρείες.

Ο ατομικός τουρισμός βρίσκεται στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού. Σε αυτόν τον τύπο, το άτομο περιηγείται και έχει δυνατότητες εξερεύνησης, χάρη στη βοήθεια της τεχνολογίας των ατομικών μέσων μεταφοράς. Οι εταιρείες, προσφέρουν ατομικά τουριστικά πακέτα, με ευρύ πακέτο παροχών.

Ο εσωτερικός τουρισμός είναι μία υπόθεση των ντόπιων κατοίκων μίας χώρας ή μίας περιοχής που θεωρείται τουριστικός προορισμός. Δεν έχουν υπάρξει τόσο σαφείς ορισμοί του τι είναι ο εσωτερικός τουρισμός. Χώρες όπως οι ΗΠΑ ορίζουν ως εσωτερικό τουρίστα οποιοδήποτε άτομο επισκέπτεται ένα μέρος τουλάχιστον 50 μίλια μακριά από τον τόπο κατοικίας του για οποιονδήποτε λόγο πέραν της εργασίας του. Μέσω αυτής της μορφής τουρισμού το συνάλλαγμα που θα μπορούσε να φύγει εκτός χώρας παραμένει και διακινείται εντός αυτής, γεγονός σημαντικό για την οικονομία της.

Ο εξωτερικός τουρισμός, πάλι, προκύπτει όταν τα άτομα μίας χώρας επισκέπτονται μία άλλη χώρα στα πλαίσια του τουρισμού. Μπορεί να έχει ενεργητική μορφή με την εισροή συναλλάγματος ή/και παθητικό χαρακτήρα, με εκροή συναλλάγματος.

Ο συνεχής τουρισμός διαρκεί όλη τη διάρκεια του χρόνου, ασχέτως των καιρικών συνθηκών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιου τουρισμού είναι ο τουρισμός με θεματικές που άπτονται συνεδρίων, εκθέσεων ή άλλων προορισμών και σκοπών μορφωτικού χαρακτήρα. Στον αντίποδα, ο εποχιακός τουρισμός χαρακτηρίζεται από το μη συνεχή του χαρακτήρα. Συνδέεται με τις κλιματολογικές συνθήκες ως προς τον τύπο δραστηριοτήτων. Επί παραδείγματι, ο χειμερινός τουρισμός, συνδεδεμένος με τις επισκέψεις σε χιονοδρομικά κέντρα αφορά εξ ορισμού στον χειμώνα, ενώ ο συνήθης παραθαλάσσιος τουρισμός αφορά στο καλοκαίρι (Γράβανη, 2020).

Παρόμοια, έχουν εκφραστεί εννοιολογικές τοποθετήσεις σχετικά και με τον όρο του τουρίστα. Οι περισσότεροι ορισμοί δίνουν έμφαση στην απομάκρυνση από το οικείο περιβάλλον, τη διάρκεια της επίσκεψης που κυμαίνεται από μία ημέρα έως και έναν χρόνο και το σκοπό, είτε για λόγους προσωπικούς είτε για λόγους επαγγελματικούς (Ghanem, 2017). Ειδικότερα, οι τουρίστες αποτελούν τα άτομα που υλοποιούν ένα ταξίδι για διάφορους λόγους, όπως για την κάλυψη της περιέργειάς τους, καθώς και της ευχαρίστησής τους, ως συνέπεια της ολοκλήρωσης του εκάστοτε ταξιδιού (Βαρβαρέσος, 2008). Ο συγκεκριμένος ερευνητής δε θεωρεί απαραίτητα ως κατώφλι της ελάχιστης χρονικής διάρκειας ενός ταξιδιού τις 24 ώρες, καθώς συμπεριλαμβάνει σε αυτά και την περίπτωση της κρουαζιέρας, που ενδέχεται να διαρκεί λιγότερο. Ειδικότερα, ως υποκατηγορία των τουριστών θεωρούνται οι εκδρομείς, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως προσωρινοί επισκέπτες, αφού η διαμονή τους στον προορισμό τους είναι

μικρότερη από τις 24 ώρες . Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις, μπορεί αν γίνει αναφορά σε τέσσερις τύπους τουρίστα: τον οργανωμένο μαζικό τουρίστα, τον ανεξάρτητο τουρίστα, τον εξερευνητή τουρίστα και τον περιηγητή τουρίστα. Άλλες τυπολογίες κάνουν λόγο για τουρίστες με προτίμηση σε διαφορετικούς τύπους διακοπών, όπως είναι οι οικογενειακές, οι οικονομικές, οι οργανωμένες, με έντονα στοιχεία αυτοπροσδιορισμού, με ή χωρίς αυτοπεποίθηση, με αγάπη για την ιστορία, έμφαση στη νυχτερινή ζωή, τις κοινωνικές διακοπές, τις οικολογικές, τις διανοουμενίστικες, τις πολιτιστικές αλλά και τις αθλητικού χαρακτήρα διακοπές (Γράβανη, 2020).

Οι εκάστοτε τουρίστες σε μια περιοχή συνήθως απολαμβάνουν τα τοπικά τουριστικά προϊόντα, που σχετίζονται με τις προσωπικές τους επιδιώξεις και γούστα τους και επομένως, είναι τα καταλληλότερα για αυτούς. Αυτά τα προϊόντα συνήθως αποτελούν υλικά ή άυλα αγαθά. Στην περίπτωση των υλικών αγαθών χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα τοπικά φαγητά και η διαμονή σε καταλύματα, ενώ άυλα αγαθά θεωρούνται οι παροχές που προσφέρονται από το κατάλυμα, όπως η θέρμανση και η τηλεφωνική επικοινωνία, καθώς και κατ' επέκταση όλες οι υπηρεσίες που είναι αναγκαίες για τη φιλοξενία των τουριστών. Παρόλο που πολλά χαρακτηριζόμενα ως τουριστικά προϊόντα υπάρχουν ελεύθερα στη φύση, όπως για παράδειγμα ο ήλιος και οι παραλίες, η τουριστική οικονομία επικεντρώνεται περισσότερο στα τουριστικά αγαθά και τις σχετικές υπηρεσίες που απορρέουν από την παραγωγική προσπάθεια του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να ικανοποιούνται πλήρως οι εκάστοτε ανάγκες και επιθυμίες των τουριστών και εκδρομέων.

Υπάρχουν ποικίλοι λόγοι για να καταστεί μία περιοχή ή μία χώρα τουριστικός προορισμός. Κάθε χώρα και περιοχή έχουν τα δικά τους ξεχωριστά χαρακτηριστικά τα οποία είναι δυνητικός πόλος έλξης για επισκέπτες πάσης φύσεως. Η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική ανάπτυξη μέσα σε μία συνθήκη κοινωνίας της πληροφορίας δημιουργούν συνθήκες στις οποίες τα τουριστικά αξιοθέατα κάθε τόπου μπορούν να αναδειχθούν σε παγκόσμια κλίμακα . Ακόμη, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα αναγκών διαφορετικών τάσεων που κυμαίνονται από την αναψυχή, την εκπαίδευση αλλά και επαγγελματικούς λόγους, δημιουργώντας διαφορετικά θέλγητρα για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων: άλλοι δίνουν έμφαση στα ιστορικά μνημεία, άλλοι στην ομορφιά του φυσικού τοπίου, άλλοι στα τοπικά γαστρονομικά εδέσματα ή οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε να αναζητάει ένας σύγχρονος άνθρωπος. Ο τουρισμός είναι μία πολυποίκιλη δραστηριότητα που διαπλέκεται με άλλους τομείς της οικονομίας, τους οποίους βοηθάει να αναπτυχθούν παράλληλα με τον τουρισμό. Για να κατασκευαστούν ξενοδοχειακές μονάδες, πρέπει να κινηθεί ο οικοδομικός κλάδος, για να υπάρχει τροφοδοσία χρειάζονται γεωργικά

προϊόντα και τρόφιμα μέσω της εκτροφής ζώων και της αλιείας, γεγονότα που λειτουργούν αναπτυξιακά για την οικονομία. Τέλος, ο τουρισμός αποτελεί πηγή, υπό προϋποθέσεις, ανάδειξης, ανάπτυξης και διαφύλαξης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του εκάστοτε τουριστικού προορισμού, είτε πρόκειται για χώρα είτε για έναν τόπο. Οι μόνιμοι κάτοικοι, ως παράγωγο της ανάπτυξης των υπηρεσιών του τουρισμού, βιώνουν αναβάθμιση των δημοσίων υπηρεσιών και της κοινωνικής ανάπτυξης εν γένει (Coccosis και συν., 2020). Χαρακτηριστικό παράδειγμα τουριστικών προορισμών είναι οι θρησκευτικού χαρακτήρα προορισμοί, οι οποίοι θεωρούνται δικαίως εναλλακτικοί προορισμοί σε σχέση με τα κυρίαρχα παραδείγματα. Ο θρησκευτικός προορισμός συνδέει τις τουριστικές δραστηριότητες με το θρησκευτικό στοιχείο ενός τόπου ή μίας περιοχής και, ιδίως όταν αναφερόμαστε στον Προσκυνηματικό τουρισμό, συνδέεται με την επίσκεψη συγκεκριμένων χώρων θρησκευτικής λατρείας. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού παρουσιάζει ποικίλα οφέλη. Συμβάλλει στην οικονομική άνθιση ενός τόπου, στη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του, αλλά ταυτοχρόνως συμβάλλει στο διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και θρησκευμάτων (Κωνσταντέλος, 2021).

Σχετικά με τις μορφές των τουριστικών προορισμών αξίζει να αναφερθεί η περίπτωση των μικρών νησιωτικών προορισμών, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως ενιαίοι προορισμοί. Συνήθως, στις περιπτώσεις των προορισμών αυτών οι τουρίστες επιλέγουν να μετακινούνται σε δύο ή τρία μικρά νησιά κατά τη διάρκεια των διακοπών τους, που συνήθως διαρκούν μία εβδομάδα έως δέκα ημέρες. Ωστόσο, υπάρχει και το ενδεχόμενο κάποιοι προορισμοί να διαθέτουν κάποιο μνημείο ιστορικού ενδιαφέροντος ή φυσικού κάλλους, όπως για παράδειγμα το Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου, οι οποίοι διοικητικά και γεωγραφικά εντάσσονται ταυτόχρονα σε περισσότερες από μια διοικητικές περιφέρειες. Επιπρόσθετα, ορισμένοι προορισμοί -πόλεις, όπως η πρωτεύουσα και η συμπρωτεύουσα χαρακτηρίζονται ως ισχυρότεροι ή είναι διαφορετικοί από τους σχετικούς διοικητικούς προορισμούς τους. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι ο όρος των τουριστικών προορισμών περιλαμβάνει και γεωγραφικές καθώς και ιστορικές περιοχές, όπως για παράδειγμα τη Μακεδονία και την Πελοπόννησο, οι οποίες είναι διάσημες για διάφορους ιστορικούς λόγους.

Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα

Ως απόρροια των σημαντικών συγχρονικών τεχνολογικών εξελίξεων αλλά και του σύγχρονου τρόπου διαβίωσης των ατόμων, έχουν διαμορφωθεί διαφορετικές τάσεις και στον τομέα του τουρισμού. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε χαρακτηριστικά η πανδημία του κορωνοϊού-Covid-19, έχει συντελέσει και αυτή με τη σειρά της στη διαφοροποίηση των τάσεων αναφορικά

με τον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων, και ως εκ τούτου κρίνεται απαραίτητα η διαμόρφωση ανάλογου θεσμικού πλαισίου.

Παρά τον αποκεντρωτικό χαρακτήρα του τουρισμού στην ελληνική επικράτεια, ορισμένες πόλεις δεν παρουσιάζουν κάποια σταθερή και ολοκληρωμένη ανάπτυξη, συγκριτικά με τις υπόλοιπες. Αυτό οφείλεται στα πλεονεκτήματα ορισμένων περιοχών, όπως την πλεονεκτική θέση των νησιών και των παραθαλάσσιων περιοχών σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιοχές και σε μετεωρολογικούς παράγοντες, όπως το κλίμα. Ως εκ τούτου, η πολιτική της τουριστικής αποκέντρωσης είναι σύμφυτη με προβλήματα σχετικά με την οικονομία, αλλά και με την περιφερειακή ανάπτυξη και γενικά την τουριστική ανάπτυξη χωροταξικά.

Η γεωγραφική κατανομή των ξενοδοχειακών κλινών παρουσιάζει υψηλό βαθμό συγκέντρωσης. Από το σύνολο των κλινών, όλων των κατηγοριών, σχεδόν το ήμισυ 24 (46,6%) συγκεντρώνεται στην περιοχή των νησιών του Αιγαίου (24,8%) και στην Κρήτη (21,8%), ενώ με τον συνυπολογισμό των Ιονίων Νήσων (11,7%) και της Κεντρικής Μακεδονίας (11,4%) η συμμετοχή των τεσσάρων Περιφερειών ανέρχεται στο 69,6%. Κατά κατηγορία δεν αλλάζει η ουσία της εικόνας, εκτός από το ότι οι κλίνες της κατηγορίας των πέντε και των τεσσάρων αστέρων εμφανίζουν ακόμη υψηλότερο βαθμό γεωγραφικής συγκέντρωσης (Νικολαΐδης, 2017).

Η ανάπτυξη του τουρισμού συνεισφέρει θετικά στην οικονομία της χώρας και των επιμέρους περιοχών της, καθώς επιδρά άμεσα στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, στο ύψος των επενδύσεων και στα καταναλωτικά πρότυπα. Παράλληλα, ο τουρισμός συνεισφέρει στην εντατικοποίηση των παραδοσιακών και μη εξαγωγών, στη εκβιομηχάνιση μιας παραδοσιακής αγροτικής οικονομίας καθώς και στην περαιτέρω ανάπτυξη του βιομηχανικού κλάδου. Επιπρόσθετα, το φαινόμενο της ανεργίας περιορίζεται και ιδιαίτερα στο επίπεδο της περιφέρειας, καθώς αυξάνεται η απασχολησιμότητα.

Στην Ελλάδα, ο τουρισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στα χρόνια της μεγάλης οικονομικής ύφεσης που βίωσε ο τόπος. Ήταν ίσως το βασικό ανάχωμα στην απόλυτα κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας, δημιουργώντας ένα περιθώριο για αισιοδοξία. Χάρη στις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα, οι οποίες επιτρέπουν έναν παρατεταμένο καλοκαιρινό τουρισμό λόγω του ήλιου και της θάλασσας, η ελληνική οικονομία είχε βρει μία σανίδα σωτηρίας. Μέσα σε συνθήκες δημοσιονομικής κρίσεως, ο τουρισμός αποτέλεσε έναν τομέα απασχόλησης με δυναμισμό και εξωστρέφεια για την ελληνική οικονομία. Ενδεικτικά, για την χρονιά 2010 μέσα σε συνθήκες ύφεσης, ο τουρισμός αύξησε 40% τα έσοδα που έφερε στη Ελλάδα και έναντι πτώση του ΑΕΠ κατά 25%. (Χατζηδάκης, 2011)

Ο τουρισμός εν γένει δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Συμβάλλει στο αν εισρέει συνάλλαγμα στην εθνική οικονομία και στη δημιουργία διασύνδεσης μεταξύ διαφορετικών κλάδων της οικονομίας, ώστε να καλυφθεί η ζήτηση σε προϊόντα και υπηρεσίες όπως είναι οι οικοδομικές εργασίες, τα έργα συντήρησης αρχαιοτήτων, έργα υποδομής και προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτές και άλλες συναφείς δραστηριότητες συμβάλλουν τα μέγιστα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Βερτόπι, 2020).

Ο τουρισμός είναι μία δραστηριότητα που αφορά μεν στον τομέα παροχής υπηρεσιών, ωστόσο καταφέρνει και κινητοποιεί διεθνώς κλάδους του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας. Για αυτό και χαρακτηρίζεται ως ένας δυναμικός μοχλός της οικονομίας, του οποίου οι διακυμάνσεις και οι κρίσεις επηρεάζουν θεμελιακά όλες τις οικονομίες του κόσμου. Τα ταξίδια και η τουριστική κίνηση αποτελούν παράγοντα δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης, ανάπτυξης και ευημερίας των χωρών και των κοινωνιών, μέσα από την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη που φέρει μαζί του (Ικκος & Ρασούλη, 2020).

Διαχρονικά, το κέντρο και η περιφέρεια παρουσιάζουν χαοτικές διαφορές στην οικονομική τους ανάπτυξη. Η τουριστική δραστηριότητα αποτελεί ένα εργαλείο που επιτρέπει να μειωθεί και αν ξεπεραστεί αυτή η διαχρονική αδικία εις βάρος των επαρχιακών περιοχών. Τα αστικά κέντρα καταφέρνουν και αποσυμφορούνται μέσω της περιφερειακής ανάπτυξης, ενώ η ίδια η επαρχία μέσω της ανάπτυξης του τουρισμού αποκτά οικονομική δραστηριότητα και ευκαιρίες στην κοινωνική και πολιτιστική της ζωή. Οι επενδύσεις στις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες έχουν το θετικό στοιχείο πως αυξάνουν τις ευκαιρίες για εργασία, αυξάνοντας τα εισοδήματα του ντόπιου πληθυσμού. Με τον τρόπο αυτό, το διαχρονικό φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης προς τα μεγάλα αστικά κέντρα μειώνεται και βελτιώνεται το επίπεδο ζωής της περιφέρειας. Παράλληλα, οι τουριστικές επιχειρήσεις αυξάνουν με τα εισρεόμενα κέρδη τους το εθνικό εισόδημα. Η γενικότερη ευημερία των πολιτών επηρεάζεται σε τεράστιο βαθμό από την καλή πορεία του τουρισμού, ειδικά σε κοινωνίες όπως η ελληνική, μειώνοντας σημαντικά τη φτώχεια (Μαυροδόνης, 2003).

Ο τουρισμός επιτελεί, συνεπώς, τα μέγιστα οφέλη για την περιφέρεια μέσα από μηχανισμούς όπως η μείωση της αστικοποίησης, η εισροή συναλλάγματος, οι επενδύσεις, οι νέες επαγγελματικές ευκαιρίες και η προαγωγή και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Φυσικά, υπάρχουν και περιπτώσεις όπου μπορούν αν υπάρξουν και αρνητικές συνέπειες για έναν τουριστικό προορισμό, όταν δεν υπάρχουν βασικές βιώσιμες αρχές ανάπτυξης του τουρισμού, όπως είναι η κερδοσκοπία, η παραοικονομία, η αποκλειστικά εποχική

απασχόληση, η εξάρτηση από τον τουρισμό, η χαλαρότητα των ηθών και η αλλοίωση της φυσιογνωμίας ενός τόπου (Tsogka, 2021). Η Σαντορίνη αποτελεί μεν ένα επιτυχημένο παράδειγμα τουριστικού προορισμού χάρη στα ξεχωριστά της στοιχεία που την καθιστούν έναν δημοφιλή, γραφικό και πολύ επιθυμητό προορισμό, έχει δε βιώσει αλλοιώσεις λόγω του «υπερτουρισμού» της. Ως ένα βαθμό, το νησί έχει βιώσει αλλαγές στο χαρακτήρα του, με ένα μέρος του παραδοσιακού και γραφικού του χαρακτήρα να έχει δώσει τη θέση του σε φαινόμενα μαζικής εμφάνισης μαγαζιών με είδη σουβενίρ και άλλα συναφή, τυποποιημένα καταστήματα και δραστηριότητες (Sarantakou & Terkenli, 2019).

Εν γένει, ο βιώσιμος τουρισμός είναι ένα μεγάλο στοίχημα για τις τοπικές κοινότητες. Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να αποτελέσει ένα εφαλτήριο για την οικονομική άνθιση, την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και του πολιτισμού. Όμως, μπορεί με το λάθος τρόπο να καταστρέψει το χαρακτήρα, το αστικό περιβάλλον, την άγρια χλωρίδα και πανίδα μίας περιοχής. Στην Πορτογαλία, ερευνητές μελέτησαν πώς μπορεί να εφαρμοστεί ένα πρότυπο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης για την περιοχή Douro, η οποία φημίζεται για τη μεγάλη και ποιοτική παραγωγή κρασιών της. Οι ερευνητές κρίνουν ότι η συγκεκριμένη τουριστική βιομηχανία της περιοχής που αναπτύσσεται γύρω από την παραγωγή κρασιού πρέπει να διατηρηθεί και να ενισχυθεί, καθότι συμβάλλει στη μείωση της παραγωγής αερίων του θερμοκηπίου και στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Αυτή η ανάπτυξη και διατήρηση πρέπει να γίνει με τρόπο βιώσιμο. Στα πλαίσια αυτά, η UNESCO καθώς και ευρωπαϊκοί οργανισμοί αναγνωρίζουν την περιοχή του Douro ως προστατευόμενο γεωγραφικό προορισμό. Προτείνονται διάφορες τεχνικές για τη μείωση των φυτοφαρμάκων, τη μείωση της διάβρωσης του εδάφους, τη μείωση και διαχείριση των ρύπων που παράγονται από πλαστικά και μη ανακυκλούμενα υλικά της διαδικασίας παραγωγής. Είναι αδιαμφισβήτητα τα οφέλη για την περιοχή σε σχέση με τον τουρισμό, για αυτό πρέπει κάποιοι παράγοντες να ληφθούν υπόψη, ώστε να συνεχίσει η ανάπτυξή του με τρόπο ωφέλιμο για την κοινωνία και το περιβάλλον. Ειδικότερα, ένας βιώσιμος οινολογικός τουρισμός χρειάζεται να έχει στραμμένες τις κεραίες του στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, να συμβάλλει στη δημιουργία δικτύων σε επίπεδο κοινωνίας, θεσμών, τοπικών αρχών και παραγόντων. Ο οινολογικός τουρισμός στο Douro και αλλού, χρειάζεται να ενισχύει την πολιτιστική ταυτότητα της κοινότητας, να έχει θετικό οικολογικό αποτύπωμα μέσω της μείωσης των ρύπων αλλά και της συμμετοχής της εκπαιδευτικής κοινότητας, η οποία θα σφυρηλατεί μία οικολογική συνείδηση στους μαθητές. Τέλος, είναι σημαντικό για τους ερευνητές να υπάρχει διασύνδεση των επαγγελματικών φορέων και οργανώσεων συναφών

αντικειμένων με πρωτοβουλίες όπως φόρουμ, ιστοσελίδες πολλαπλών γλωσσών αλλά και πληροφόρηση του κοινού (Trigo & Silva, 2022).

Αγροτουρισμός

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο κλάδος του αγροτουρισμού, καθώς τα οφέλη του είναι πολλαπλά ως προς την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μία μορφή ήπιου τουρισμού στην οποία τουρίστες ή αλλιώς οι επισκέπτες διαμένουν μέσα σε αγροκτήματα ενώ παράλληλα συμμετέχουν σε γεωργικές και αγροτικές δραστηριότητες. Ο αγροτουρισμός ως ένα οργανωμένο είδος τουρισμού ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής τη δεκαετία του 1960, με το όνομα «Farm and Ranch hospitality». Από εκείνη την εποχή και έπειτα ο αγροτουρισμός άρχισε να εμφανίζεται ως μία οργανωμένη τουριστική δραστηριότητα και μία εναλλακτική μορφή τουρισμού. Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε ένα ισχυρό κύκλωμα από αγροτουριστικές υποδομές οι οποίες βελτιώθηκαν με άλλες κτιριακές εγκαταστάσεις οι οποίες ήταν σε θέση να εξυπηρετήσουν την Αγροτική δραστηριότητα (Williams, 1997).

Ο αγροτουρισμός ορίζεται ως «η αστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών και που στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών, πολιτισμικών και ανθρώπινων τοπικών πόρων, ικανοποιεί εξειδικευμένες προσωπικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και αποβλέπει στην συγκράτηση και παλινόστηση του γηγενούς πληθυσμού, στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και στην άνοδο του βιοτικού και πολιτισμικού επιπέδου» (Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ., 2009)

Ο αγροτουρισμός μπορεί να χωριστεί σε δύο επιμέρους μορφές τουρισμού. Η πρώτη μορφή είναι ο γεωργοτουρισμός, ο οποίος αφορά στη φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα καταλύματα και η βασική ενασχόλησή τους είναι η συμμετοχή στη ζωή των αγροτών και στις αγροτικές δραστηριότητες. Στη δεύτερη μορφή, δηλαδή τον αγροτικό τουρισμό, οι τουρίστες διαμένουν σε τουριστικά καταλύματα και γνωρίζουν αγροτικές περιοχές, δραστηριότητες της υπαίθρου, αγροτικές ασχολίες και στοιχεία της καθημερινότητας. Αποτελεί μία εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο και συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες και φιλοξενία από επιχειρηματίες-αγρότες ενώ ο σκοπός του είναι να μάθουν οι τουρίστες σειρά αγροτικών δραστηριοτήτων αλλά και να ενισχυθεί η τοπική οικονομία μέσα

από διαδικασίες παροχής καταλυμάτων και τροφοδοσίας από τις τοπικές επιχειρήσεις. Συνεπώς, το κατάλυμα και ο χώρος, που έχουν χαρακτήρα αμιγώς αγροτικό, είναι που χαρακτηρίζουν τη μορφή αυτή τουρισμού (Miele & Murdoch, 2002).

Οι βασικές δραστηριότητες του επισκέπτη περιλαμβάνουν: συμμετοχή σε γεωργικές εργασίες και μεταποιήσεις, όπως η συγκομιδή της ελιάς και η παραγωγή ελαιόλαδου, κρασιών και άλλων συναφών προϊόντων, δραστηριότητες σχετικές με την κτηνοτροφία ή την τυροκομική, τη σύνδεση με το αγροτικό πολιτιστικό περιβάλλον εν γένει μέσω επισκέψεων σε χωριά, κοινότητες, σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Είναι συνηθισμένο οι τουρίστες στη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού να εμπλέκονται σε δραστηριότητες που έχουν το στοιχείο της φυσικής άσκησης μέσα στη φύση όπως οι πεζοπορίες, οι ποδηλατοδρομίες σε ανώμαλο δρόμο, το κανό καγιάκ. Οι τουρίστες μπορούν να αποκομίσουν πλούσιες εμπειρίες του φυσικού περιβάλλοντος μέσα από την παρατήρηση της χλωρίδας και της άγριας πανίδας ενός τόπου. Παράλληλα, δύναται κανείς να έρθει σε επαφή με την τοπική κουζίνα και να γευτεί πιάτα και συνταγές που δεν έχει την ευκαιρία να δοκιμάσει στην πόλη. Εν γένει, ο αγροτουρισμός αποτελεί μία μοναδική ευκαιρία πλησιάσματος, κυριολεκτικά και μεταφορικά, μεταξύ πόλεως και χωριού. Οι άνθρωποι της πόλεως μπορούν, φιλοξενούμενοι σε αγροκτήματα να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις της υπαίθρου, να γνωρίσουν τον τοπικό πολιτισμό και να έρθουν σε επαφή με την καθημερινότητα της υπαίθρου, τα τοπικά ήθη και έθιμα. Είναι μία μορφή τουρισμού που επιδεικνύει σεβασμό στο περιβάλλον και την πολιτιστική μας κληρονομιά (Tsogka, 2021; Παπακωνσταντίνου, 2022).

Παρέχει επίσης την ευκαιρία να μάθουν οι επισκέπτες για την καθημερινή ζωή των κατοίκων της υπαίθρου, καθώς και για τα έθιμα και την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, με σεβασμό στο περιβάλλον και τον πολιτισμό. Όλα αυτά επιτυγχάνονται όχι μόνο μέσω των παραπάνω εργασιών, αλλά και μέσω της εσωτερικής ανάγκης και επιθυμίας του επισκέπτη. Για τους αγρότες, ο αγροτουρισμός συμπληρώνει και αυξάνει τα γεωργικά έσοδα του αγροτικού πληθυσμού, καθώς και την ποιότητα ζωής και την απασχόλησή τους. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιείται μία εντατική προσπάθεια ενίσχυσης των ορεινών και αγροτικών περιοχών της υπαίθρου μέσω της ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων, σε μία προσπάθεια καταπολέμησης της εγκατάλειψης και της ερήμωσης, ενώ παράλληλα γίνεται μία προσπάθεια αύξησης των αγροτικών εισοδημάτων (Koutsouris, 2009). Ο αγροτουρισμός έχει από καιρό αναγνωριστεί ως εργαλείο που επιτρέπει στις τοπικές κοινότητες τη διατήρηση του τρόπου ζωής τους και της οικονομίας τους με τρόπο επωφελή και βιώσιμο (Μεταξάτος, 2008).

Ένα παρακλάδι του αγροτουρισμού είναι ο γαστρονομικός τουρισμός. Σε αυτόν, οι τουρίστες που επισκέπτονται μία περιοχή το κάνουν με σκοπό να απολαύσουν τις τοπικές συνταγές και τα πιάτα που θεωρούνται σπεσιαλιτέ κάθε περιοχής. Το φαγητό φέρνει τους ανθρώπους σε επαφή με την τοπική κουλτούρα με τρόπο μοναδικό. Το τοπικό φαγητό μίας περιοχής είναι θετικά φορτισμένο ως αυθεντικό, απλό, ξεχωριστό και ιδιαίτερο. Κάθε περιοχή δύναται να συνδέσει το φαγητό που την καθιστά ξεχωριστή με τη δόμηση της ευρύτερης ταυτότητάς της. Με τον τρόπο αυτό, βλέπει κανείς στις διεθνείς μελέτες αλλά και στις τάσεις που διαμορφώνονται στις σχετικές διαδικτυακές πλατφόρμες για τη γαστρονομία, η Νέα Υόρκη θεωρείται μία πόλη για γκουρμέ απολαύσεις, ενώ το Τορόντο χαρακτηρίζεται περισσότερο ως τοπικό, εκλεκτικό και οργανικό. Αντίστοιχα, μπορεί κανείς να φανταστεί ότι είναι διαφορετικό το ψυχολογικό αποτύπωμα μίας γαστρονομικής εμπειρίας στην Κρήτη από ό,τι στην κεντρική Μακεδονία (Pavlidis & Markantonatou, 2020).

Στην Ελλάδα μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 δεν υπήρχε οργανωμένη μορφή αγροτικού τουρισμού. Υπήρχαν όμως υποδομές στην ύπαιθρο, οι οποίες δεν απέχουν πολύ από αυτό που αποκαλούμε σήμερα αγροτικό τουρισμό. Πρόκειται, κυρίως, για τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα που αναπτύχθηκαν στις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές της χώρας, κυρίως στα νησιά και στις παραθαλάσσιες περιοχές, χωρίς κρατική παρέμβαση και σχεδιασμό και χωρίς ιδιαίτερες προδιαγραφές ποιότητας, με στόχο να συμπληρωθεί το υπάρχον ξενοδοχειακό δυναμικό, και να επιτευχθεί συμπληρωματικό εισόδημα στους ιδιοκτήτες τους, οι οποίοι ήταν κάτοικοι της υπαίθρου. Ήταν ως εκ τούτου ένα δημιούργημα των μηχανισμών της αγοράς, συνδεδεμένο και εξαρτώμενο από το μαζικό τουρισμό, το οποίο την εποχή εκείνη μπορεί να έλυσε κάποια προβλήματα, συνέβαλε όμως στη διαμόρφωση μιας εικόνας για τον τουρισμό της χώρας, που δε θα χαρακτηρίζονταν ιδιαίτερα θετική (Ιακωβίδου).

Πιο συγκεκριμένα, το είδος αυτό του τουρισμού ενισχύει το αγροτικό εισόδημα και βελτιώνει την ποιότητα ζωής και τις εργασιακές συνθήκες του αγροτικού πληθυσμού, ενώ εμποδίζει την ροή των ντόπιων κατοίκων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα για εργασιακούς λόγους. Παράλληλα, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να αξιοποιηθεί τοπική αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να καταστούν οι αγροτικές περιοχές περαιτέρω ελκυστικές και κατ' επέκταση να προωθηθεί και η κατά τόπους επιχειρηματικότητα.

Ωστόσο, δεν είναι μόνο ο αγροτικός τουρισμός που ενισχύει την ύπαιθρο. Υπάρχουν μορφές τουρισμού, όπως ο εποχικός χειμερινός τουρισμός, οι οποίες δύνανται να τονώσουν πολύ τις τοπικές κοινωνίες οικονομικά και πολιτισμικά. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι τα

χιονοδρομικά κέντρα στο Καϊμακτσαλάν, όπου οι τουρίστες, ενδιαφερόμενοι και ενδιαφερόμενες για τα χειμερινά σπορ, μπορούν να συμμετέχουν σε ποικιλία τέτοιων δραστηριοτήτων όπως το σκι και το σνόουμπορντ. Άτομα μεσαίων εισοδημάτων, με αρκετά καλό μορφωτικό επίπεδο, επισκέπτονται το Καϊμακτσαλάν για να συμμετέχουν σε χειμερινές δραστηριότητες, γεγονός σημαντικό για την τοπική κοινωνία, η οποία οφείλει και τρέφει ενδιαφέρον να γνωρίζει τις προτιμήσεις και τις προσδοκίες των επισκεπτών της (Υfantidou και συν., 2018).

Από την άλλη πλευρά, σε κάθε περίπτωση, χρειάζεται να διασφαλιστεί ότι ο παραδοσιακός χαρακτήρας της υπαίθρου δεν κινδυνεύει από κάθε μορφής αλλοίωση. Η μαζική κατασκευή ξενοδοχείων, εστιατορίων και επιχειρήσεων θα πρέπει να είναι απαγορευτική και η ανάπτυξη θα πρέπει να πραγματοποιείται κάτω από συγκεκριμένες προδιαγραφές χωρίς να αποτελεί απειλή για τον παραδοσιακό χαρακτήρα του τόπου. Ο αγροτουρισμός, άλλωστε, δεν αποτελεί μια ωραία λύση για γρήγορο και ευκαιριακό κέρδος για ορισμένους. Η εκμετάλλευση του τοπικού πλούτου χρειάζεται να γίνεται μόνο από τους ντόπιους και σε καμία περίπτωση από μεγαλοεπιχειρηματίες που δεν δραστηριοποιούνται στην περιοχή και οι οποίοι θα τείνουν να μετατρέψουν σε ομοιογενείς όλες τις περιοχές. Δεν χωράει καμία αμφιβολία, άλλωστε, ότι η πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο, καθώς και ότι θα πρέπει να διαφυλάσσονται οι φυσικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής (Tsogka, 2021).

Ε.Ε. και ενισχύσεις στον τουρισμό

Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει πηγές αναφορικά με την προώθηση του τουρισμού και την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης και της απασχόλησης στις τουριστικές περιοχές, γεγονός το οποίο αποτελεί πηγή ενδιαφέροντος και για την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων πηγών αποτελούν το ΕΤΠΑ (χρηματοδότηση βιώσιμων προγραμμάτων σε σχέση με τον τουρισμό), το Ταμείο Συνοχής (χρηματοδότηση υποδομών στους τομείς περιβάλλοντος και υποδομών), καθώς και τα προγράμματα Interreg, Feader (διαφοροποίηση αγροτικής οικονομίας), το ΕΚΤ (απασχόληση), και τέλος το πρόγραμμα Leonardo da Vinci (επαγγελματική κατάρτιση).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της εναρμόνισης των πολιτικών για την προαγωγή του βιοτικού επιπέδου τόσο των ορεινών όσο και των ημιορεινών και αγροτικών περιοχών έχει ξεκινήσει δειλά-δειλά να υιοθετεί κάποια πρότυπα και μοντέλα ανάπτυξης με σκοπό να προάγουν τον αγροτικό χώρο, τα οποία έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν το βιοτικό επίπεδο του

αγροτικού πληθυσμού, την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και μέσω όλων αυτών να ενισχύσουν την Περιφερειακή ανάπτυξη καθώς επίσης και να διατηρήσουν το φυσικό περιβάλλον της υπαίθρου. Ο αγροτουρισμός θεωρείται ως ένα είδος τουρισμού το οποίο μπορεί να συμβάλλει τόσο στην ενίσχυση της υπαίθρου όσο και στην εξάλειψη κάποιων από τις περιφερειακές ανισότητες. Αποτελεί μία μορφή εναλλακτικού τουρισμού και πλέον είναι μέρος της στρατηγικής ανάπτυξης όλης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να στηρίξει τις αγροτικές περιφέρειες που μειονεκτούν σε χώρες στις οποίες η αγροτική και η γεωργική εκμετάλλευση καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του ΑΕΠ, αλλά και σε χώρες όπου ο γεωργικός τομέας έχει μικρότερη συμμετοχή και επιθυμούν να τον ενισχύσουν (Apostolopoulos et al., 2020).

Ανάπτυξη του τοπικού, αποκεντρωμένου τουρισμού των επαρχιακών περιοχών αποτελεί μία βασική προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικά στην Ελλάδα, έχει ιδιαίτερη σημασία η ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές. Από τις δεκαετίες του 1950-1960, η Ελλάδα βίωσε έντονη αστικοποίηση και τάση εγκατάλειψης των χωριών της. Το γεγονός ότι οι σχέσεις των κατοίκων των πόλεων με τα χωριά τους ήταν πάντοτε έντονες, καθότι πολλοί είχαν και έχουν ένα εξοχικό ή ένα αγρόκτημα στην εξοχή, δεν ευνόησε την ανάπτυξη του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές, όχι τουλάχιστον πριν το 1980. Διάφορες πρωτοβουλίες, όπως τα μεσογειακά προγράμματα και τα προγράμματα LEADER αποτέλεσαν πηγές στήριξης στις τοπικές κοινωνίες και στόχος τους ήταν η ανάπτυξη τομέων στους οποίους υπολείπονταν, όπως ο τουρισμός. Έχουν υπάρξει αναφορές για εμπόδια στην απορρόφηση και την πλήρη εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων, για λόγους όπως η έλλειψη πληροφόρησης του τοπικού πληθυσμού, η αστάθεια ως προς τις συνθήκες σταθερότητας των πρωτοβουλιών που προάγουν την ανασφάλεια καθώς και η έλλειψη εμπειρίας σε τέτοιες δράσεις, με τη συνεπαγόμενη αμφιβολία. Οι ερευνητές προτείνουν στις παρούσες συνθήκες οικονομικής συρρίκνωσης τα ευρωπαϊκά προγράμματα να μοιράζονται σε στοχευμένες δράσεις που θα εντάσσονται μέσα στα γενικότερα κοινωνικά και οικονομικά πλάνα. Ακόμη, κρίνεται σημαντική η επικοινωνία με φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό σε επαρχιακές περιοχές, για την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας, ενώ απαιτείται η ενεργός συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στην οποιαδήποτε ανάπτυξη προγραμμάτων και δράσεων σχετικών με τον τοπικό τουρισμό (Apostolopoulos et al., 2020).

Όσον αφορά την αξιολόγηση της συμβολής του τουρισμού στην οικονομία, αυτή επιτυγχάνεται με γνώμονα την ποσοστιαία άμεση συμμετοχή σε διάφορα μεγέθη όπως το ΑΕΠ, την απασχόληση, την καταναλωτική δαπάνη, το ισοζύγιο πληρωμών, τις επενδύσεις και τα

δημόσια έσοδα. Παράλληλα, πραγματοποιείται η συμβολή του και έμμεσα, επηρεάζοντας πολλούς σχετιζόμενους κλάδους. Η συνεισφορά του τουρισμού είναι αξιοσημείωτη και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μιας χώρας αλλά και στην απασχόληση, καθώς δημιουργούνται νέες εργασιακές θέσεις σε πολλούς τομείς της οικονομίας. Οι θέσεις αυτές προκύπτουν άμεσα, μέσω των υποδομών και των εγκαταστάσεων (ξενοδοχεία, εστιατόρια, βραδινά μαγαζιά και χώροι διασκέδασης) ή έμμεσα, ως αποτέλεσμα της κάλυψης διαφόρων υπηρεσιών των επιχειρήσεων.

Έργα υποδομής και τουρισμός

Μία άλλη πολύ σημαντική παράμετρος που αποτελεί θετική συνιστώσα της ανάπτυξης του τουρισμού είναι η ανάπτυξη σημαντικών έργων υποδομής, όπως δρόμων, λιμανιών και αεροδρομίων, καθώς και η βελτίωση των εγκαταστάσεων υγείας, φροντίδας και ευημερίας, προκειμένου να διευκολύνονται οι εισροές τουριστών. Στην περιφέρεια και γενικότερα σε όλους τους νομούς συναντώνται ακόμα και λιμενικές εγκαταστάσεις υποδοχής και σταθμοί ανεφοδιασμού και εξυπηρέτησης για διάφορα είδη ιδιωτικών σκαφών αναψυχής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων τουριστικών υποδομών αποτελεί η Κρήτη, μια από τις σημαντικότερες περιφέρειες της χώρας, η οποία συνιστά έναν ολοκληρωμένο τουριστικό προορισμό. Ειδικότερα, οι τουριστικές της υπηρεσίες και υποδομές που θεωρούνται από τις καλύτερες και πληρέστερες της Ευρώπης καθώς και ο συνδυασμός θάλασσας, ενδοχώρας και βουνών αποτελούν πόλο έλξης για εκατομμύρια τουρίστες, ξένους και Έλληνες, ετησίως. Παράλληλα, και η Πελοπόννησος αποτελεί δέκτη τεράστιου αριθμού τουριστών ετησίως επίσης, παρόλο που επιδέχεται ακόμα μεγάλα περιθώρια βελτίωσης στις υποδομές της, όπως για παράδειγμα οι επενδύσεις σε υποδομές χειμερινών αθλημάτων στις ορεινές της περιοχές.

Παράλληλα με την ανάπτυξη του τουρισμού, επέρχονται κινήσεις ανάδειξης και αποκατάστασης πολιτιστικών στοιχείων, καθώς προβάλλεται έντονα η χώρα, ο εθνικός της πολιτισμός και ιστορία. Τα στοιχεία αυτά εξάλλου, σύμφωνα με το Σύνταγμα, πρέπει να προστατεύονται από το κράτος με διάφορα μέτρα, προληπτικά και κατασταλτικά, με γνώμονα την αρχή της αειφορίας. Κατ' επέκταση, το κράτος είναι αρμόδιο για την φροντίδα και ανάδειξη του περιβάλλοντος, καθώς και των επιμέρους μορφών του, όπως τη φυσική και την πολιτιστική, με απώτερο στόχο την αποτελεσματική προστασία του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας απόπειρας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού πλούτου επιχειρήθηκε μέσω του προγράμματος ΕΟΤ. Σε αυτό

περιλήφθηκαν σε αρχικό στάδιο έξι οικισμοί (Βάθεια στη Μάνη-Πελοπόννησος, Βυζίτσα-Πήλιο, Μεστά-Χίος, Οία-Σαντορίνη, Πάπιγκο-Ήπειρος, Φισκάρδο-Κεφαλλονιά). Σε συμπληρωματικό στάδιο πραγματοποιήθηκαν αναστηλώσεις και σε μεμονωμένα κτίρια και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές, όπως η Αρεόπολη, οι Μηλιές, η Μονεμβασιά, η Δημητσάνα, η Κύθνος και οι Πινακάτες. Άμεσο επακόλουθο της εφαρμογής αυτού του προγράμματος είναι και η επαφή των πολιτών με διαφορετικό πολιτισμό και συνήθειες, η συνύπαρξη, η αλληλοεκτίμηση και η αλληλεγγύη.

Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός, ως μια άλλη μορφή τουρισμού, βασίζεται στο φυσικό περιβάλλον, και προωθεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση και τη διαχείρισή του με βιώσιμο τρόπο. Η φυσική ιστορία και οι τοπικού χαρακτήρα πολιτιστικές παραδόσεις αποτελούν τη βασική πηγή εμπνεύσεως της συγκεκριμένης τάσης τουρισμού. Οι τουρίστες στην περίπτωση του οικοτουρισμού τείνουν να διαπνέονται από αξίες πνευματικές, γεμάτες εκτίμηση για τη συμμετοχικότητα και την ευαισθησία. Οι οικοτουρίστες δίνουν μεγάλη έμφαση στη λελογισμένη και συνετή χρήση των φυσικών πόρων. Όταν επισκέπτεται έναν τόπο, επιδιώκει συνειδητά στο να προσφέρει προσωπικό κόπο ή να συνεισφέρει οικονομικά για την προστασία της φύσης και στην οικονομική αυτάρκεια της τοπικής κοινότητας. Ο οικοτουρισμός συνδέεται με την αειφόρο ανάπτυξη, αναδεικνύοντας τη φύση και τον πολιτισμό του τόπου, συμβάλλοντας στην ευημερία της κοινότητας και στην κατανόηση σημαντικών ζητημάτων από τους τουρίστες που επισκέπτονται μία περιοχή. Η απόλαυση και η γνωριμία με το φυσικό τοπίο συνδυάζεται με την αίσθηση υπευθυνότητας με την ψυχαγωγική ταξιδιωτική εμπειρία. Οι περιβαλλοντολογικές επιπτώσεις είναι ελάχιστες στο φυσικό περιβάλλον, ενώ συνδυάζεται με την ευχαρίστηση της στιγμής, την απόλαυση νέων εμπειριών (Γκουβέρος, 2010).

Μία ιδιαίτερη μορφή οικοτουρισμού αφορά στον τουρισμό που περιστρέφεται γύρω από το ψάρεμα. Ειδικότερα, είναι μία εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία αφορά στην ψυχαγωγική δραστηριότητα του ψαρέματος. Οι τουρίστες, δηλαδή, απομακρύνονται από τον τόπο οικίας τους ώστε να συμμετέχουν στη συγκεκριμένη δραστηριότητα για λόγους αναψυχής και λαμβάνουν υπηρεσίες τουριστικού τύπου. Η συμμετοχή στη δραστηριότητα του ψαρέματος υπό την καθοδήγηση επαγγελματιών αλιέων περιλαμβάνει το τράβηγμα της πετονιάς, το κολύμπι στο σημείο ψαρέματος, το γεύμα και την επίσκεψη σε τουριστικά θέρετρα πολιτιστικής και ιστορικής σημασίας. Οι τοπικοί ψαράδες μπορούν να διαφυλάττουν το οικοσύστημα και την

πολιτιστική τους κληρονομιά, ενώ οι τουρίστες μπορούν να εμβαθύνουν και αν απολαμβάνουν τη δραστηριότητα του ψαρέματος. Ιδίως στις νησιωτικές και παραθαλάσσιες περιοχές της Ελλάδος, το ψάρεμα είναι μία από τις πλέον διαδεδομένες δραστηριότητες. Η ανάπτυξη του τουρισμού γύρω από το ψάρεμα μειώνει το κατεξοχήν ψάρεμα ως εμπορική δραστηριότητα, ενώ αποτελεί εναλλακτική πηγή εισοδήματος για την κοινότητα. Σύμφωνα με έρευνες, ο τουρισμός περί το ψάρεμα μπορεί να αναπτυχθεί και να αποτελέσει μοχλό οικονομικής και πολιτιστικής άνθισης των τοπικών κοινοτήτων. Οι επαγγελματίες αλιείς είναι θετικοί εν γένει σε μία τέτοια εξέλιξη, καθώς τους δίνει έναν ρόλο εκπαιδευτικό και συνάμα τους επιτρέπει να προάγουν την ομορφιά του τόπου τους. Παράλληλα, στα πλαίσια ξεναγήσεων, μπορούν να συμμετέχουν πολύ πιο εύκολα οι γυναίκες αλλά και τα μικρότερα μέλη της οικογένειας, ενισχύοντας τη φωνή τους και επιτρέποντας την ανταλλαγή ιδεών και πολιτισμικών στοιχείων πιο εύκολα (Tsafoutis, 2021).

Ειδικότερα, μικρές οργανωμένες ομάδες αναδεικνύουν και προωθούν τα αξιοσημείωτα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στοιχεία του τόπου τους, με την παράλειψη τυχόν έντονα επεμβατικών στοιχείων. Στα άμεσα οφέλη του οικοτουρισμού περιλαμβάνονται η ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση μιας περιοχής, καθώς και η διαμόρφωση των τάσεων και των γνωρισμάτων των κατά τόπους υποδομών, των επιχειρηματιών και των επισκεπτών. Το είδος αυτό του τουρισμού είναι ιδανικό για την περίπτωση της Ελλάδας, το περιβάλλον και τη γενική εικόνα της και έτσι μπορεί να επιφέρει εκπληκτικά αποτελέσματα στην διαχείριση του πλούτου της ελληνικής φύσης (Γκούβερους, 2010).

Στο σύγχρονο κόσμο τα περιβαλλοντολογικά θέματα αποτελούν πρώτη προτεραιότητα στο δημόσιο διάλογο, καθώς πλέον αναγνωρίζονται οι σημαντικές επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας στο φυσικό περιβάλλον, η αλληλεπίδραση της ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος με την πολυπλοκότητα των ανθρωπίνων σχέσεων σε τοπικό αλλά και διεθνές επίπεδο, δείχνοντας ότι τα περιβαλλοντολογικά προβλήματα είναι παγκόσμια προβλήματα, στα οποία η τοπική δράση μπορεί να ασκήσει από τα κάτω προς τα πάνω επίδραση σε διεθνές επίπεδο, όπως στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής. Ο τουρισμός είναι γνωστό ότι εξαρτάται και επηρεάζεται από το περιβάλλον, όμως πλέον μπαίνουν στην εξίσωση τα ενδιαφέροντα και η ευαισθησία των τουριστών σε θέματα περιβάλλοντος και πώς η προσφορά και η ζήτηση επηρεάζουν τους τουριστικούς προορισμούς. Η αγορά φαίνεται ότι διαπιστώνει αυτήν την αλλαγή. Πλέον, οι τουρίστες στον οικοτουρισμό αλλά και γενικότερα δείχνουν πιο ευαισθητοποιημένοι σε θέματα σήμανσης περί της περιβαλλοντολογικής επίδοσης των καταλυμάτων τους αλλά ενίοτε και ολόκληρης της περιοχής που θα επισκεφτούν. Η μείωση των

αποβλήτων, η πράσινη ανάπτυξη και η εξοικονόμηση ενέργειας είναι άκρως επιθυμητά χαρακτηριστικά για τους οικοτουριστικούς προορισμούς. Πλέον, υπάρχει σαφώς η τάση αναζητούνται προϊόντα με έμφαση στην επαφή με τη φύση και την αναψυχή με μη επιβαρυντικές για το περιβάλλον μορφές. Είναι σημαντικό για τους τουρίστες της συγκεκριμένης κατηγορίας να είναι ρητή η προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και η διατήρηση των φυσικών πόρων σαν σύγχρονο πρότυπο τουρισμού ενάντια στον «μαζικό» και μη βιώσιμο τρόπο τουρισμού του παρελθόντος. Δίνεται έμφαση δηλαδή στο διαφορετικό πρότυπο που υποδεικνύει ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού (Holden, 2008).

Επιπρόσθετα, η τουριστική δραστηριότητα συντελεί σημαντικά και στην περιφερειακή ανάπτυξη των νησιών. Συνήθως, η περιφερειακή ανάπτυξη εστιάζει στις χωρικές προτεραιότητες παρέμβασης, καθώς προκύπτουν σχετικές ιδιαίτερες ανάγκες, όπως είναι η έλλειψη γεωγραφικής συνέχειας, που εξ ορισμού χαρακτηρίζει τις νησιωτικές περιοχές. Η τουριστική ανάπτυξη στα νησιά έχει ως προαπαιτούμενο την αποτελεσματική διαχείριση των εμπλεκόμενων οικονομικών, ανθρώπινων και φυσικών πόρων που εμφανίζονται ανά περιοχές και δεν έχουν αξιοποιηθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Ωστόσο, όπως καθίσταται φανερό, η τουριστική ανάπτυξη στα νησιά είναι διαφοροποιημένα ανά προορισμό, όπως καθίσταται φανερό. Και αυτό γιατί, αυτή η ανάπτυξη σχετίζεται άμεσα με ποικίλους οικονομικούς και δημογραφικούς παράγοντες, με βάση τους οποίους προκύπτει και η κατηγοριοποίηση των νησιωτικών προορισμών. Τα νησιά που έχουν αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό τουριστικά είναι προφανές ότι αναπτύσσονται ταχύτατα οικονομικά, καθώς και πληθυσμιακά, χάρη στις νέες εργασιακές θέσεις που δημιουργούνται συνεχώς. Ωστόσο, υπάρχει και η περίπτωση των νησιών που μόλις πρόσφατα χαρακτηρίζονται από μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, σε αντίθεση με την πρότερη φθίνουσα πορεία τους ως προς την ελκυστικότητά τους σε τουρίστες. Τέλος, υπάρχουν και νησιά που χαρακτηρίζονται από μια συνεχή κατάσταση παρακμής, καθώς δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμα επαρκώς και έτσι σε αυτά ελλοχεύει ο κίνδυνος ακόμα μεγαλύτερης περιθωριοποίησης και εντονότερης συρρίκνωσης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του νησιού της Σαντορίνης ως προς τις προκλήσεις που δύναται να αντιμετωπίσει ένας τόπος με τεράστια τουριστική ανάπτυξη. Από τον Μάρτιο έως και τον Νοέμβριο, λόγω ευνοϊκών κλιματικών συνθηκών, το νησί έχει επισκέψεις από τουρίστες, με κορύφωση το καλοκαίρι. Η τεράστια τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί προκλήσεις για το νησί. Η οικονομική ανάπτυξη παρουσιάζεται ανισόμετρη, ενώ το κύριο βάρος πέφτει στον τομέα των τουριστικών υπηρεσιών και το λιανικό εμπόριο, ενώ άλλοι κλάδοι που είναι σημαντικοί για ένα νησί στη μέση του πελάγους όπως η γεωργία εμφανίζονται υπανάπτυκτοι. Παράλληλα, υπάρχουν ζητήματα όπως

η αισχροκέρδεια, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού του νησιού. Η πιο μεγάλη πρόκληση όμως είναι η περιβαλλοντολογική. Η άναρχη και αχανής δόμησης έχει μειώσει τον ελεύθερο χώρο για τους κατοίκους, αύξησε την κοσμοσυρροή και τους αέριους ρύπους στην ατμόσφαιρα, ενώ μείωσε αισθητά το καλλιεργήσιμο έδαφος στο νησί. Την εικόνα αυτή συνοδεύουν η υψηλή ζήτηση σε ηλεκτρική ενέργεια και η κάκιστη ποιότητα και χαμηλή ποσότητα του νερού στην περιοχή (Βερτόπι, 2020).

Είναι σημαντικό ότι, παρά την έντονη οικονομική κρίση της Ελλάδας κατά τα τελευταία χρόνια, καθώς και τα έντονα οικονομικά και δημοσιονομικά προβλήματα, ορισμένοι τομείς της οικονομίας σημείωσαν εκθετική ανάπτυξη, χάρη στις σχετικές επενδύσεις που επιχειρήθηκαν σε αυτούς. Χαρακτηριστικότερα, σε πολλές γεωγραφικές περιοχές της χώρας, κυρίως στη νησιωτική και τη νότια Ελλάδα, πραγματοποιήθηκαν πολλές τουριστικές επενδύσεις. Οι περισσότερες από αυτές αφορούν το ξενοδοχειακό κλάδο, καθώς και την κατασκευή νέων υποδομών και την ανακαίνιση των υφιστάμενων.

Σύμφωνα με τα σχετικά οικονομικά στοιχεία του έτους 2019, η τουριστική δραστηριότητα συνετέλεσε στην ενίσχυση των εσόδων από το εξωτερικό, κατά περίπου 13%, ενώ παράλληλα η επενδυτική δραστηριότητα για το ίδιο έτος προσέγγισε τα 3,2 δις ευρώ, εκ των οποίων το 1,2 δις ευρώ αποτέλεσε μέρος της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Συμπληρωματικά, η αυξημένη άμεση συνεισφορά του τουρισμού στην οικονομία σημειώθηκε στο 11%, συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά. Σχετικά με την οικονομική συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ, αυτή υπολογίζεται στο 12,5%, ενώ στην περίπτωση που υπολογίσουμε την έμμεση συνεισφορά του, αυτή κυμαίνεται ποσοστιαία μεταξύ 27,5%-33,1%. Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι έχει επαληθευτεί ότι για κάθε 1,0€ τουριστικής δραστηριότητας δημιουργείται πρόσθετο εισόδημα 1,2€ έως και 1,65€. Κατ' επέκταση αν αυτό το ποσό εξεταστεί αθροιστικά συμπεραίνεται ότι για κάθε 1,0€ τουριστικής εισόδου στην χώρα, το ΑΕΠ εμφανίζει άνοδο που προσεγγίζει διαστήματα τιμών μεταξύ 2,2€ και 2,65€. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, εξάλλου, η οικονομία τριών Περιφερειών εξαρτάται σε εντονότερο βαθμό από τον τουρισμό, ενώ στο επίπεδο της χώρας συνολικά, ο τουρισμός συμβάλλει κατά προσέγγιση κατά 17% στην απασχόληση, ιδιαίτερα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019.

Επιπλέον, είναι αξιοσημείωτο ότι μέσα στο υπό εξέταση έτος η Ελλάδα, κάλυψε κατά προσέγγιση το 80% του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών από τις ταξιδιωτικές εισπράξεις που πραγματοποιήθηκαν. Οι τελευταίες μάλιστα προσδιορίζονται ποσοτικά περίπου στο 78,4% των συνολικών εισπράξεων, ως απόρροια των εξαγωγών όλων των άλλων προϊόντων που εξάγει η

χώρα, εξαιρουμένων των σχετικών εισπράξεων προερχόμενων από τις εξαγωγές πλοίων και καυσίμων. Τέλος, στην περίπτωση της συνεκτίμησης στις ταξιδιωτικές εισπράξεις και των σχετικών εισπράξεων από τον κλάδο των αερομεταφορών και των θαλάσσιων μεταφορών, όπως επίσης και τον εισερχόμενο τουρισμό, τότε διαπιστώνεται ότι το σύνολο των ταξιδιωτικών εισπράξεων κυμαίνεται στο 87,6% των συνολικών εισπράξεων ως προϊόν των εξαγωγών όλων των υπολοίπων προϊόντων και καυσίμων.

Η παγκόσμια υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής σε πολλές εθνικές οικονομίες, ανεξάρτητα από το οικονομικό τους υπόβαθρο. Το μεγαλύτερο πλήγμα στον τουριστικό κλάδο προέκυψε λόγω της ακύρωσης και αναβολής πολλών προγραμματισμένων ταξιδιών να αναβληθούν, της απαίτησης των επιβατών για την επιστροφή των χρημάτων τους που είχαν ήδη καταβάλλει καθώς και της αδυναμίας των τουριστικών υπηρεσιών κάθε λογής να προχωρήσουν στην επιστροφή αυτή, λόγω των κρατούντων συνθηκών.

Άλλη πρόκληση σχετική με το ελληνικό τουριστικό προϊόν αφορά στην προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία. Ειδικότερα, ο προσβάσιμος (accessible) τουρισμός είναι ένα σημαντικό ζήτημα για τα ελληνικά δεδομένα. Στην παρούσα φάση, η προσβασιμότητα σε τουριστικά θέρετρα για άτομα με αναπηρία δεν κρίνεται ως ικανοποιητική. Συγκεκριμένα, πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι οι υποδομές για προσβασιμότητα σε ΑμεΑ κρίνονται ως ελλιπείς ως προς τα διεθνή πρότυπα αλλά και την εγχώρια ζήτηση σε ανάλογες υπηρεσίες. Η έλλειψη σε υπηρεσίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες του συγκεκριμένου πληθυσμού τον απωθεί από το να αναπτύξει σχέσεις εμπιστοσύνης και συνδιαλλαγής με εταιρείες του τουριστικού κλάδου, με αποτέλεσμα να χάνονται κέρδη για τις τουριστικές επιχειρήσεις αλλά και να μην μπορούν να καλυφθούν οι απαραίτητες ανάγκες των ανθρώπων αυτών για διακοπές (Kasimati & Ioakeimidis, 2019)

Τουρισμός και προσφυγικό ζήτημα

Το προσφυγικό ζήτημα, από το ξέσπασμα του πολέμου στη Συρία, απασχολεί όλον τον κόσμο και κυρίως τις ευρωπαϊκές χώρες, που έχουν αποτελέσει τις κύριες χώρες υποδοχής του συριακού προσφυγικού ρεύματος. Ιδίως η Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου έχουν δεχτεί μεγάλο κύμα προσφυγικών ροών. Μέσα σε αυτήν τη συγκυρία, κρατικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις προσπαθούν να συμβάλλουν στην ανακούφιση του προσφυγικού πληθυσμού και διευκόλυνση στην παροχή βοήθειας, φροντίδας, ασύλου και παιδικής προστασίας. Μέσα σε αυτήν την ιδιαίτερη συγκυρία του πολέμου στη Συρία και της προσφυγικής κρίσεως, υπάρχει το

περιθώριο για τη δημιουργία ενός τουρισμού των εθελοντών. Μέρος των διακοπών αυτών των ανθρώπων περιλαμβάνει την ενεργό εμπλοκή σε δραστηριότητες που επιχειρούν να απαλύνουν τον πόνο, τη φτώχεια και στην ανοικοδόμηση περιβαλλόντων που έχουν υποστεί κάποια καταστροφή. Ειδικά στις μη κυβερνητικές οργανώσεις, είναι σύνηθες μέρος όσων εμπλέκονται σε δραστηριότητες που άπτονται της ανθρωπιστικής δράσης στο προσφυγικό, να συμμετέχουν με εθελοντικούς όρους. Ειδικότερα, σε έρευνα σε δείγμα τουριστών στη Λέσβο που συμμετείχαν εθελοντικά σε δραστηριότητες αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης πριν μερικά χρόνια, φάνηκε ότι έδιναν έμφαση στον αλτρουισμό και στην κοινωνική διάσταση του εθελοντικού τουρισμού, ενώ σαφώς μελανές ήταν οι εμπειρίες που αφορούσαν στους θανάτους παιδιών και στην έλλειψη τεχνικών μέσων. Όλα αυτά είναι σημαντικά στοιχεία για τις ΜΚΟ και τους ακαδημαϊκούς που ενδιαφέρονται για το φαινόμενο του εθελοντικού τουρισμού (Trihas & Tsilimprokos, 2018). Οι τοπικές κοινωνίες των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου, οι οποίες επωμίστηκαν το κυριότερο βάρος εισροής προσφύγων σε μη ιδανικές συνθήκες, δοκιμάστηκαν έντονα και έχουν στην καλύτερη περίπτωση μία αμφιθυμική στάση στο ζήτημα, ειδικά όταν αυτό διασταυρώνεται με τον τουρισμό. Ενώ οι προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές μπορούν υπό όρους να εμπλουτίσουν κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά τις τοπικές κοινότητες, ενδέχεται όταν οι αλλαγές αυτές γίνονται με μη ιδανικούς και προγραμματισμένους όρους, να προκαλέσουν αντιδράσεις. Οι τοπικές κοινωνίες βιώνουν, μαζί με τα συναισθήματα της συμπόνιας και του ανθρωπισμού, αβεβαιότητα και απειλή για το μέλλον των τουριστικών δραστηριοτήτων. Είναι δεδομένο ότι αρχικά οι κοινωνίες θα έχουν πολύ επιφυλακτική στάση ως προς το προσφυγικό ζήτημα. Όμως, παρά τις παραφωνίες και την κριτική απέναντι στους κρατικούς φορείς και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, φαίνεται ότι σε κοινωνίες όπως της Λέσβου και της Χίου, οι πολίτες αντιμετωπίζουν κυρίως θετικά τον τουρισμό των εθελοντών, αναγνωρίζουν τα οφέλη για τις κοινότητές τους και φαίνεται ότι τρέφουν μία θετική στάση στους προσφυγικούς πληθυσμούς (Tsartas et al., 2019). Εν γένει, οι έρευνες δείχνουν ότι οι προσφυγικές ροές και η μετανάστευση επηρεάζουν συλλήβδην τον τουρισμό, μέσα από διάφορες οδούς. Η πολιτισμική ή μη εγγύτητα, το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιρροή του τουρισμού και δίνουν στοιχεία σχετικά με το πώς τα κράτη υποδοχής μπορούν να εφαρμόσουν πολιτικές που θα ενισχύουν την άντληση μεταναστών με υψηλό επίπεδο ικανοτήτων, ευνοώντας έτσι τους ίδιους και την κοινωνία (Santana-Gallego & Paniagua, 2022)

Συμπεράσματα- Διαπιστώσεις

Συνοψίζοντας, ο τουρισμός αναμφίβολα αποτελεί μια δραστηριότητα διαρκώς αναπτυσσόμενη και στον ελλαδικό χώρο, η οποία μάλιστα συμβάλλει σημαντικά στο εθνικό ΑΕΠ της χώρας. Παράλληλα, αυξάνει τα ποσοστά απασχολησιμότητας με την πληθώρα των εργασιακών σχέσεων που δημιουργούνται, ειδικότερα σε περιφερειακό επίπεδο και κατά τους θερινούς μήνες. Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό ότι, χάρη στις τουριστικές εισπράξεις, το κράτος είναι αποδέκτης εσόδων μέσω των άμεσων και έμμεσων φόρων, ενώ στις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές δημιουργείται προστιθέμενη αξία μέσω της κατανάλωσης προϊόντων, πρώτων υλών και υπηρεσιών. Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, ο τουρισμός έχει αποκτήσει αξιοσημείωτη δυναμική, γεγονός που επαληθεύεται από τη μεγάλη εισροή τουριστών στην Ελλάδα, όπως επίσης και από την έντονη κινητικότητα στο χώρο των επενδύσεων στον τομέα του τουρισμού σε όλη την επικράτεια.

Για την περιφέρεια, είναι στρατηγικός στόχος η ανάπτυξη του τουρισμού. Είναι βέβαιο ότι χωρίς τις διάφορες μορφές βιώσιμου, εναλλακτικού, ακόμη και μαζικού τουρισμού που έχουν εμφανιστεί σε περιοχές της ελληνικής επαρχίας, ο οικονομικός μαρασμός θα ήταν αναπόφευκτος. Η περιφέρεια, μέσα από διάφορες μορφές αγροτουρισμού και οικοτουρισμού κατάφερε να διατηρήσει τη ζωντάνια της. Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, έστω και σε μία πρώτη, εμβρυακή μορφή σε κάποιες περιπτώσεις, μπαίνει σε μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς στην Ελλάδα και την ΕΕ. Ο τουρισμός στην περιφερειακή ανάπτυξη μπορεί να έχει μόνο θετικές συνέπειες, εφόσον γίνεται με όρους που δεν συνδέονται με την αισχροκέρδεια, αλλά με αξίες, ιδανικά και ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου. Είναι βασική προϋπόθεση επιτυχίας η ενσωμάτωση της τουριστικής δραστηριότητας στα τοπικά κοινωνικά και πολιτιστικά σχήματα, ώστε να μπορεί ο τουρίστας να βρει ένα στοιχείο ιδιαίτερο και ξεχωριστό που θα τον ωθήσει αν επισκεφτεί μία κοινότητα όχι απαραίτητα «κλασσική» και δημοφιλή. Για το λόγο αυτό, οι κάτοικοι και εμπλεκόμενοι στις τουριστικές δραστηριότητες οφείλουν να είναι ενημερωμένοι για τις δράσεις και τις δραστηριότητες που προτιμούν όσοι επισκέπτονται τον τόπο τους για λόγους αναψυχής (Ιακωβίδου, 2006).

Ο τουρισμός για τις τοπικές κοινότητες μπορεί να αποκτήσει μία διάσταση περισσότερο δημιουργική, βιώσιμη και αναζωογονητική. Οι τουρίστες μπορούν αν συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες και δρώμενα που τους επιτρέπουν να καλλιεργούν τις δεξιότητές τους και τον ψυχισμό τους σε μία κατεύθυνση μακριά από την κακώς εννοούμενη «μαζική» τουριστική ανάπτυξη. Ένας τέτοιος τύπος τουρισμού είναι βιώσιμος, καθώς δεν συμπίπτει τις κοινωνίες που δέχονται τουρίστες, δεν αλλοιώνει τα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτισμικά τους

στοιχεία, ενώ καθιστά τον τουρίστα κοινωνό αυτών (Duxbury, και συν., 2021). Σε μία εποχή ειδικά όπου οι μετακινήσεις πληθυσμών αποτελούν ένα συνηθισμένο και διαρκώς εντεινόμενο φαινόμενο, είναι σημαντικό να υπάρχει ένα βιώσιμο πλάνο τουριστικής ανάπτυξης το οποίο να αναπτύσσεται σε συνάρτηση με το μεταναστευτικό και το προσφυγικό ζήτημα. Τα βιώσιμα μοντέλα ανάπτυξης μπορούν να επιτρέψουν στις τοπικές κοινότητες να αναπτυχθούν αρμονικά, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και ευκαιρίες για οικονομική ευημερία, ανάπτυξη του πολιτισμού και ανοίγματα σε νέες κουλτούρες και τεχνολογίες που θα συμβάλλουν στην περαιτέρω βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Ειδικότερα, για το προσφυγικό, η αρμονική τουριστική ανάπτυξη θα επιτρέψει στις υγιώς αναπτυσσόμενες κοινωνίες να ανταπεξέλθουν καλύτερα στις προκλήσεις και με μεγαλύτερη προθυμία να προσφέρουν βοήθεια σε όσους έχουν τη ανάγκη αυτή, χωρίς ρατσισμό και προκαταλήψεις (Fonagy & Campbell, 2018). Για αυτό, σε κάθε νέο τουριστικό πλάνο, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη της τοπικής κοινότητας και οι δυνατότητες που υπάρχουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο: οι χρηματοδοτήσεις και οι επιδοτήσεις πρέπει να μπορούν να απορροφηθούν και να διοχετευτούν σωστά στις τοπικές κοινότητες, ώστε να μην καταλήγουν οι κατά τα άλλα φιλόδοξες πρωτοβουλίες σε τραγικά αποτελέσματα (Apostolopoulos et al., 2020).

Κλείνοντας, από την παρούσα μελέτη διαπιστώθηκε η μεγάλη δυναμική του τουρισμού ως προς την προώθηση και ενίσχυση της εθνικής οικονομίας, κατά τα τελευταία έτη, με τη δημιουργία περισσότερων ποιοτικών θέσεων εργασίας. Παράλληλα, κρίνεται σημαντικό ότι με τη δημιουργία προστιθέμενης αξίας μέσω αξιοποιήσεων των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών τα σχετικά οφέλη που θα προκύψουν στην ελληνική οικονομία είναι πολυάριθμα και πολυεπίπεδα. Ο τουρισμός φαίνεται να αποτελεί σημαντική δίοδο για την υπέρβαση της κρίσης εκ μέρους της χώρας μας. Ωστόσο, για την απρόσκοπτη και την αποτελεσματικότερη διαχείριση αυτού απαιτείται η καθολική άμεση και έμμεση συμμετοχή όλων των πολιτών συνδυαστικά με μια συγκροτημένη εθνική στρατηγική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Apostolopoulos, N., Liargovas, P., Stavroyiannis, S., Makris, I., Apostolopoulos, S., Petropoulos, D., & Anastasopoulou, E. (2020). Sustaining Rural Areas , Rural Tourism Enterprises and EU Development Policies : A Multi-Layer Conceptualisation of the Obstacles in Greece. *Sustainability*.

- Βερτόπι, Δ. (2020). *Κοινωνικές και Οικονομικές Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης : Η Περίπτωση της Σαντορίνης*.
- Γράβανη, Α. (2020). *Τουρισμός και Οικονομική Ανάπτυξη στην Ελλάδα*.
- Duxbury, N., Bakas, F. E., & Castro, T. V. De. (2021). Creative Tourism Development Models towards Sustainable and Regenerative Tourism. *Sustainability*, 1–17.
- Fonagy, P., & Campbell, C. (2018). Bad blood revisited: Attachment and psychoanalysis. *Rivista Di Psicoanalisi*, 64(2), 303–332. <https://doi.org/10.26364/RPSA20180640303>
- Ghanem, B. J. (2017). *Conceptualizing “ the Tourist ”: A critical review of UNWTO definition*.
- Ιακωβίδου, Ό. (2006). Αγροτικός Τουρισμός : Η ελληνική πραγματικότητα.
- Ίκκος, Α., & Ρασούλη, Γ. (2020). *Η πανδημία του COVID-19 και ο ελληνικός τουρισμός*.
- Κωνσταντέλος, Μ. (2021). *Προσκυνηματικός Τουρισμός στις Ορθόδοξες Μονές της Μέσης Ανατολής*.
- Kasimati, E., & Ioakeimidis, P. (2019). Accessible tourism in Greece: What is the current status? *Ekonomi*, 01(June), 33–42.
- Μπαροτσάκη, Α. (2022). Οι συνέπειες της πανδημίας COVID-19 στον τουρισμό. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 39(3), 412–414.
- Νικολαΐδης, Ε. (2017). *Τουρισμός και ανάπτυξη: βασικά μεγέθη, κλασικές διασυνδέσεις, αγροτροφικό σύστημα και το παράδειγμα της Κρήτης*.
- Ntounis, N., Parker, C., Skinner, H., Steadman, C., Parker, C., Skinner, H., & Steadman, C. (2022). Current Issues in Tourism Tourism and Hospitality industry resilience during the Covid-19 pandemic : Evidence from England Tourism and Hospitality industry resilience during the Covid-19 pandemic : Evidence from England. *Current Issues in Tourism ISSN:*, 25(1), 46–59. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1883556>
- Παπακωνσταντίνου, Α. (2022). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Αγροτουρισμός και Τοπική Οικονομική Ανάπτυξη. Η Περίπτωση της Περιφέρειας Θεσσαλίας*.
- Pavlidis, G., & Markantonatou, S. (2020). Gastronomic tourism in Greece and beyond : A thorough review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, (January).
- Santana-Gallego, M., & Paniagua, J. (2022). Tourism and migration : Identifying the channels

with gravity models. *Tourism Economics*, 28(2), 24.
<https://doi.org/10.1177/1354816620972597>

Sarantakou, E., & Terkenli, T. S. (2019). Non-Institutionalized Forms of Tourism Accommodation and Overtourism Impacts on the Landscape: The Case of Santorini, Greece. *Tourism Planning & Development*, 1–23.
<https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1569122>

Trigo, A., & Silva, P. (2022). Sustainable Development Directions for Wine Tourism in Douro Wine Region , Portugal. *Sustainability*, 1–24.

Trihas, N., & Tsilimpokos, K. (2018). REFUGEE CRISIS AND VOLUNTEER TOURISM IN LESVOS, GREECE. *Journal of Tourism and Sustainability*, 2(1), 42–56.

Tsafoutis, D. (2021). Fishing Tourism in Greece : Defining Possibilities and Prospects. *Sustainability*, 13.

Tsartas, P., Kyriakaki, A., Stavrinoudis, T., Despotaki, G., Doumi, M., Sarantakou, E., & Tsilimpokos, K. (2019). Current Issues in Tourism Refugees and tourism : a case study from the islands of Chios and Lesbos , Greece. *Current Issues in Tourism*, 0(0), 1–17.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1632275>

Tsiotas, D., Krabokoukis, T., & Polyzos, S. (2020). DETECTING INTERREGIONAL PATTERNS IN TOURISM SEASONALITY OF GREECE: A PRINCIPAL COMPONENTS ANALYSIS APPROACH. *Regional Science Inquiry*, XII(2), 91–112.

Tsogka, V. (2021). *Tourism growth and agricultural patterns*.

Yfantidou, G., Nikou, M., & Matsouka, O. (2018). Winter Tourism in Greece: An approach to tourists' behavior and needs. *GeoJournal Od Tourism and Geosites*, 21(1), 74–87.

Χατζηδάκης, Α. (2011) "Ανάλυση της Πορείας της Τουριστικής Κίνησης 2001-2010", Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα.

